

Välfärdsstaten och globaliseringen

Ingvar Johansson

Välfärdsstaten och globaliseringen

Ingvar Johansson

Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg

Om författaren

Ingvar Johansson är professor emeritus i teoretisk filosofi vid Umeå universitet. Han har bl.a. skrivit böckerna *Positivism och Marxism* (med Sven-Eric Liedman, Göteborg: Daidalos 1993; första upplaga Stockholm: PAN/Norstedts 1972) och *Medicine & Philosophy. A Twenty First Century Introduction* (med Niels Lynöe, Frankfurt: Ontos 2008). Han var under tiden 1970-91 skribent i den marxistiska tidskriften *Zenit*, och i åren 2004-08 krönikör i Vägval Vänsters nätveckotidning.

Tankeverksamheten har givit ut flera skrifter av honom, bl.a. *En död Marx, en åldrad Liedman och dagens unga vänster* (2016), *Globalisering och förtjänst – Fallet Zlatan* (2015) och *Välfärdskapitalism med jämlikhetsnorm* (2013).

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar och slutsatser i Tankeverksamhetens skrifter.

Ansvarig utgivare: Anders Nilsson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-52-4

Göteborg 2016

Välfärdsstaten och globaliseringen

Den svenska välfärdsstaten knakar just nu i fogarna. Och det på grund av tre helt olika samtidigt verkande processer: en svensk, en europeisk och en global. Jag tar dem i tur och ordning.

För det första, vår välfärdsstat hotas därför att den radikalt ökade strömmen av flyktingar och ekonomiska migranter gett moderaterna ett någorlunda acceptabelt skäl till att överge sitt under epoken Reinfeldt införda accepterade av välfärdsstaten. Nu kan de gå tillbaka till sin traditionella människouppfattning, den där man inte självmant säger: *alla människor har lika värde*. Det finns anledning frukta vad detta ideologiska återtåg kan komma att innebära för välfärdssverige. Å ena sidan, så kan moderaterna i en koalition med de nyliberala falangerna inom Centerpartiet och Liberalerna försöka sig på en nedmontering av allt som kan kallas välfärdsstat. Å andra sidan, så kan de i en koalition med Sverigedemokraterna försöka sig på att införa en hierarkisk socialkonservativ "välfärdsstat" där det görs stor skillnad på medborgare och medborgare; dels på flergenerationssvenskar och andra svenskar, dels på överklass och underklass.

För det andra, vår välfärdsstat hotas därför att Sverige är del av EU och förpliktigade att följa också EUs regelverk. Och det är en öppen fråga i vad mån detta i framtiden kommer att tillåta traditionell svensk välfärdspolitik.

För det tredje, den hotas därför att den allmänna globaliseringen gör att rika svenska medborgare fullt lagligt kan undandra anse- nliga summor från välfärdsfinansieringen. De behöver bara flytta en del av sina enorma tillgodohavanden till lämpliga länder någon annanstans på vår planet. Dessutom är det lätt för dem att med – ur deras egna ögon sett – "bara lite småfusk" undandra ännu större summor.

Det finns mycket stor anledning att stanna upp och också på ett relativt abstrakt plan reflektera en stund över de idéhistoriska, moraliska, politiska och ekonomiska grunderna för en allmän välfärds politik. Denna skrift är ett försök. Den innehåller fem för mig centrala begrepp som jag sällan eller aldrig ser i den vanliga tidnings- och tidskriftsideologiska debatten: *produktiv välfärdism, regionalisering, subsidiaritetsprinciper, öppen kommunitär identitet och vertikal reformism.*

Välfärdsstaten

Tanken på välfärdsstaten skiljer sig på ett pregnant sätt från de klassiska politiska utopierna (Platon, Thomas More, Campanella, Robert Owen, m.fl.). Till skillnad från dessa betonar den marknadsmekanismens positiva sidor. Tankens förste förespråkare tycks vara Thomas Paine.¹ Han var ursprungligen engelsman, men kom att leva i såväl USA som Frankrike, och betydde mycket för både den amerikanska självständighetsförklaringen (1776) och den franska revolutionen (1789).

I den andra delen av sitt berömda försvar för den franska revolutionen, *Människans rättigheter* (1791), så lägger Paine fram vad som måste rubriceras som det första utkastet till en välfärdsstat.² Han kräver progressiv beskattning och ett flertal välfärdsåtgärder, även om han förstås inte använder termen välfärdsåtgärder. Han skriver före den industriella revolutionen, och anar inte dess ankomst, men accepterar den existerande kapitalismen som viktig ekonomisk grundval för sin politiska vision. Han har inget till övers för den gamla kristna tanken, att Gud i sin visdom ser till att det finns fattiga på det att de kristna må kunna leva upp till sin plikt att idka välgörenhet.³

¹ Jag förlitar mig här på Judith Buber Agassi, "The Rise of the Ideas of the Welfare State", *Philosophy of the Social Sciences*, 21 (1991), ss. 444–56.

² Den svenska översättningen av Paines bok finns utgiven på två olika förlag med två olika förord, dels på "vänsterförlaget" Ordfront 1992 och dels på "nyliberalismförlaget" Timbro 2008. Tyvärr görs i inget av förorden poängen att boken faktiskt innehåller världens första utkast till en välfärdsstat.

³ Tanken finns uttalad redan i "Femte Moseboken" (15:7–11) i *Bibeln*. Här sägs: "Det kommer *aldrig* att saknas fattiga i landet. Därför ger jag dig denna *befallning*: Öppna handen för din broder, för den fattige och nödlidande i ditt land" (kursiv tillagd).

Paine är liberal. Men han tillhör inte den *klassiska liberalismen*, den som ville inskränka staten till en s.k. nattväktarstat, en stat som endast skyddar lag, ordning och privat ägande. Paine ville använda staten till betydligt mer. Med dagens aktuella ideologiska beteckningar kan han därför omöjligen kallas *nyliberal*; alltså vara för klassisk liberalism i dess nya formulering: montera ner välfärdsstaten. Han bör kallas *socialliberal*.

Det gäller för välfärdsstatens socialdemokratiska försvarare – liksom kanske för liberalerna själva – att nogsamt skilja på liberaler och liberaler.⁴ Precis som det gäller för välfärdsstatens liberala försvarare att lära sig mer nogsamt skilja på vänster och vänster, dvs. på utomsocialdemokratisk vänster och socialdemokrati. Även om i båda fallen saken kompliceras av existensen av personer som har ett ben i vardera lägret. Men varken socialdemokrater eller liberaler kan hur som helst utgå från att socialdemokratien allmänideologiskt sett alltid har kortare avstånd till den utomsocialdemokratiska vänstern än till socialliberalismen.

Vad är då en välfärdsstat? Den mest inkluderande karakteristiken lyder: en stat som tar ansvar för vissa välfärdsfrågor för åtminstone de medborgare som har det sämst ställt. Men i modern samhällsforskning använder man sig inte av denna allmänt hållna definition, utan specificerar olika typer av välfärdsstater; och gör sedan jämförande empiriska studier av dessa. När dagens välfärdsforskare ser tillbaka på sin disciplin talar de ibland om tre generationer av välfärdsstudier.⁵ Jag ska ta min utgångspunkt i en typologi som först framfördes i den andra generationens studier, men som fortfarande av många betraktas som den mest passande för klassificering av rika demokratier.⁶ Det tas för givet att alla välfärdsstater existerar inom ramen för modern politisk demokrati.

Enligt denna typologi finns det tre slags välfärdsstater: den socialdemokratiska, den liberala och den konservativa (eller krist-

⁴ John Stuart Mill räknas allmänt som den störste av de klassiska socialliberala tänkarna. Hans syn på välfärdsstaten finns presenterad i Sven Ove Hansson, *John Stuart Mill och socialismen* (Stockholm: Tidens förlag, 1995).

⁵ Se vol. II, kap. 1 av Sven E O Hort, *Social Policy, Welfare State, and Civil Society in Sweden, vol. I (1884–1988), vol. II (1988–2015)* (Lund: Arkiv förlag, 2014).

⁶ Se Gösta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (Cambridge: Polity Press, 1990) plus E Ferragina och M Seeleib-Kaiser, "Welfare regime debate: past, present, futures?", *Policy & Politics*, 39 (2011), ss. 583–611.

demokratiska). Jag betraktar klassificeringen som bestående av tre *idealtyper*, dvs. som tre begreppsliga konstruktioner vilka, trots att de är av stort empiriskt intresse, inte behöver ha några *exakta* motsvarigheter i världen. De kan inte heller på något direkt och enkelt sätt förknippas med politiska partier; det sista är minst lika viktigt att komma ihåg som det förra.

Den avgörande skillnaden mellan den idealtypiskt liberala välfärdsstaten och den idealtypiskt socialdemokratiska är, att den förra har selektiva och den senare generella välfärdsåtgärder.⁷ I den liberala välfärdsstaten måste de mottagande medborgarna stämplas *som behövande* innan de får stöd av staten, medan i den socialdemokratiska välfärdsstaten en medborgare blir välfärds-mottagare enbart genom att tillhöra en viss kategori, speciellt att vara barn, vara sjuk, vara arbetslös eller att vara gammal. För att den generella välfärdspolitiken inte ska göra de rika ännu rikare, så är inkomstskatten progressiv.

Det främsta *moraliska* skälet för den generella välfärdspolitiken är att denna minimerar risken för stigmatisering; det främsta *ekonomiska* skälet är att generella regler minimerar den för administrerandet av välfärden nödvändiga byråkratin; det främsta *politiska* skälet är att generella regler också gynnar medelklassen.

Ytterligare en skillnad mellan den liberala och den socialdemokratiska idealtypiska välfärdsstaten är att den senare, trots sitt accepterande av marknadsmekanismen, uppfattar sig själv som att den måste ta det *yttersta* ansvaret för graden av arbetslöshet och för arbetslöshetsförsäkringar. Den idealtypiskt liberala välfärdsstaten (vad än en av liberaler styrd verklig sådan stat faktiskt gör för arbetslösheten) uppfattar inte sig själv som att den är ytterst *ansvarig* för arbetslöshetsgrad och för arbetslöshetsförsäkringar.

I både den socialdemokratiska och den liberala idealtypiska välfärdsstaten är den primäre mottagaren av välfärd en individ. Så är det inte i den konservativa (kristdemokratiska) idealtypen. Här är istället den klassiska familjen i centrum av en välfärdshierarki, vil-

⁷ Se t.ex. Bo Rothstein, *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik* (Stockholm: SNS Förlag, 1994), ss. 25–37.

ken också kan innefatta diverse korporativistiska försäkringssystem.

Medborgarna i en välfärdsstat har inte bara av staten garanterade *negativa* rättigheter (som rätten att *inte* bli dödad, *inte* bli misshandlad, *inte* bli bestulen, *inte* bli hindrad att framföra sin åsikt, och *inte* hindras från att organisera sig med likasinnade), utan är också garanterad *positiva* rättigheter (som rätten att *få* viss skolgång, *få* sjukvård och *få* äldreomsorg). Dessa rättigheter utgör välfärdsstatens moraliska fundament.

Med det nu kort sagda lämnar jag välfärdsforskarnas begrepp därhän. I det som följer kommer jag att använda det okvalificerade begreppet "välfärdsstat" på sådant sätt att det täcker både den socialdemokratiska och den socialliberala välfärdsstaten, men låter den konservativa idealtypen falla utanför. Och på samma sätt använder jag begreppen "välfärdstänkande" och "välfärdspolitik".

Det socialdemokratiska välfärdstänkandet kan – och jag tycker att det ska – på två sätt drivas längre än vad välfärdsforskarna bestämt sig för att ta med i sin karakteristik av den idealtypiska socialdemokratiska välfärdsstaten.

För det första, så ska man insistera på att en reellt existerande socialdemokratisk välfärdsstat, för att verkligen göra skäl för namnet, också måste ha implementerat en jämlikhetsnorm. Inte så att jag ser jämlikhet som ett moraliskt värde i sig, utan p.g.a. av två andra skäl. Dels därför att det mesta tyder på att någorlunda ekonomisk-social jämlikhet är en nödvändig förutsättning för *allmänt* välbefinnande.⁸ Dels därför att om man utifrån uppfattningen att *alla människor har lika värde* ser mänskligheten som ett för den här planeten gemensamt kollektiv, så ska det till mycket speciella skäl för att vissa subgrupper i kollektivet ska ha det extremt mycket bättre än andra grupper. Med detta sagt nöjer jag mig här med en hänvisning till boken *Jämlikhetsnormen* av Anders Nilsson och

⁸ Se t.ex. Richard Wilkinson och Kate Pickett, *Jämlikhetsanden. Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen* (Stockholm: Karneval förlag, 2011; på engelska 2010). För en översikt över den globala ojämlikheten, se Göran Therborn, *Ojämlikhet dödar* (Lund: Arkiv förlag, 2016; på engelska 2013).

Örjan Nyström, och till min egen lilla skrift "Välfärds kapitalism med jämlikhetsnorm?".⁹

För det andra, så ska man skilja på en passiv och en produktiv *välfärdism* (efter engelskans "welfarism"), och hävda att en socialdemokratisk välfärdsstat aldrig kan få nöja sig med passiv välfärdism, inte ens för vuxna. Den passiva välfärdismen ger välfärdsmottagarna pengar, varor eller tjänster, medan den produktiva hjälper mottagarna att hos sig själva skapa förmågor. Allmän och gratis skolgång är exempel på produktiv välfärdism. Snart följer ett citat från den fackfilosof från vilken jag hämtat de nu införda begreppen, och som skrivit ett filosofiskt försvar för välfärdsstaten, Alan Gewirth. (Jag måste dock som filosof tillägga, att jag inte alls delar hans extrema etiska rationalism. Man kan vara för välfärdsstatens både negativa och positiva rättigheter på annan moralfilosofisk grund än den Gewirth tror sig ha bevisat.) Citatet som följer är från hans år 1996 publicerade bok *The Community of Rights*.¹⁰

De flesta normativa teorier om distributiv [fördelningsmässig] rättvisa handlar om beroende och passiv välfärdism. Den primära angelägenheten rör personer som är beroende mottagare av pengar eller varor producerade av andra personer. Den produktiva välfärdismen fokuserar däremot inte på att fördela produkter, utan på att fördela eller tillskapa personliga förmågor eller resurser. (a.a., s. 134–5; egen översättning)

Senare på 90-talet växte det fram en politisk-filosofisk riktning som än starkare betonade vikten av att skapa produktiva förmågor hos människor. Den kallas "the capability approach", förmågeansatsen eller förmågemodellen, och de mest berömda företrädarna är Amartya Sen och Martha Nussbaum. Nussbaum sammanfattade för några år sedan ansatsen i boken *Främja förmågor. En modell för mänsklig utveckling*.¹¹ En väsentlig del av förmågeansatsen består i kritik av BNP som ett mått på livskvalitet:

⁹ *Jämlikhetsnormen* (Göteborg: Tankeverksamheten/ABF Göteborg, 2012), och "Välfärds kapitalism med jämlikhetsnorm?" (www.tankeverksamheten.se, 2013).

¹⁰ *The Community of Rights* (Chicago: The University of Chicago Press, 1996).

¹¹ *Främja förmågor. En modell för mänsklig utveckling* (Stockholm: Karneval förlag, 2013; på engelska 2011).

Syftet med global utveckling, liksom syftet med en god nationell inrikespolitik, är att se till att alla människor kan leva fullödiga och kreativa liv, utveckla sin potential och bygga upp en meningsfull och människovärdig tillvaro. Med andra ord, det verkliga syftet med utveckling är mänsklig utveckling; andra modeller och mätmetoder [än förmågemodellens] kan i bästa fall ge en vink om utvecklingen i människors liv. (a.a., s. 187)

På svensk socialdemokratisk mark har förmågemodellen propagerats av de tidigare nämnda Anders Nilsson och Örjan Nyström. Här ett citat ur deras *Jämlikhetsnormen*:

Det är lätt att se att begreppet "möjlighetsstruktur" anknyter nära till den Capability Approach vi refererade ovan [...] frihet, rättvisa och jämlikhet är beroende av det "möjlighetspektrum" som olika grupper i samhället rör sig inom. Den centrala fördelningsfrågan handlar här mindre om vad olika människor har, och mer om vad de gör, vad de kan göra och vad de kan bli. Jämlikhetens utveckling blir därmed beroende av hur en rad funktionella egenskaper, alltifrån hälsotillstånd till utbildningsstatus, kognitiva och ickekognitiva resurser, produceras och fördelas i samhället. (a.a., s. 328; se också ss. 286ff)

Min egen politiska ståndpunkt är att socialdemokratin inte bör nöja sig med att hålla en välfärdsstat vid liv, utan också försöka att i existerande välfärdsstater dels implementera en jämlikhetsnorm dels utöka den produktiva välfärdismen.

Globaliseringen och regionaliseringen

Vad menar vi idag med "globaliseringen"? I en mening har globaliseringen flera hundra år på nacken. Denna globaliserings födelse kan lämpligen dateras till de dagar då Afrika, Asien och Europa med hjälp av regelbunden sjöfart och handel blev förbundna med den amerikanska kontinenten. Denna handel gav upphov till nya typer av krig, kolonialism och imperialism; en epok som nu är historia –

tack och lov! Idag måste det politisk-filosofiska tänkandet ta sig an en helt annan typ av globalisering.

Den moderna globaliseringen består i en process varigenom tidigare formellt självständiga stater, må de vara nationalstater eller federala stater, mer och mer växer samman både vad gäller omfattning och interaktionsintensitet. Och detta inte bara i den ekonomiska sfären, utan också i de politiska och kulturella sfärerna. Digitala kontopengar, sociala media och T-shirts finns numera över hela världen; och detsamma gäller många slags idrotter och populärmusik. Jag vill kalla det *den moderna globaliseringen*; och förlägga dess födelse till 1990-talet. Det var då de kommunistiska planekonomierna, snabbt eller gradvis, gjordes om till kapitalistiska samhällen av något slag; i Kinas fall, till ett helt nytt slag.¹²

Det bör noteras att denna moderna globaliseringsprocess fortgår hand i hand med *regionaliseringsprocesser*. Världen har bevittnat uppkomsten av Afrikanska unionen (AU), Association of South-east Nations (ASEAN), ASEAN Plus Three (de tre är Kina, Japan och Sydkorea), Community of Latin American and Caribbean States (CELAC) och Europeiska unionen (EU). Alla dessa unioner, associationer och vårt halvfederala EU har som officiell målsättning inte bara att skapa regional fred och politisk stabilitet, utan också att främja ekonomisk tillväxt, socialt framåtskridande och kulturell utveckling. Men genom detta försöker de inte göra globala institutioner som Förenta nationerna, Världsbanken och Internationella valutafonden (IMF) överflödiga. De ser sig som komplement.¹³

Den här utvecklingen reser frågan hur vi som är anhängare av den politiska filosofin bakom välfärdsstaten nu ska börja tänka. Sverige är alltsedan sitt inträde i EU inte längre en traditionell nationalstat; och detta helt oberoende av att vår nation nu också blivit mångkulturell. Betyder det nyss sagda om regionalisering och

¹² För en fin översiktlig framställning av hela den historiska globaliseringsprocessen, se Göran Therborn, *Världen. En inledning* (Malmö: Liber, 2012; på engelska 2011). Han skiljer på sex globaliseringsvågor, varav den första föregår det jag kallar *globaliseringens födelse*, och den sjätte sammanfaller med det jag kallar *den moderna globaliseringen*.

¹³ Det jag kallar *regionalisering* kallar Therborn *territoriella statsgrupperingar* (*Världen*, a.a., s. 144). Han skriver också: "Tvärtemot den konventionella bilden av globaliseringen har den internationella handeln blivit mer regionaliserad och mindre globaliserad under senare decennier" (a.a., s. 117).

globalisering att allt välfärdstänkande måste förpassas till historien? Nej, absolut inte. Men vi måste sluta att tänka oss välfärds politik som något som bara hör ihop med nationalstater och helfederala stater.

Subsidiaritet: tilldelande och fråntagande

När det välfärdspolitiska tänkandet lämnar den traditionella staten bakom sig, så måste det betona en sak det i praktiken burit med sig, men teoretiskt sällan betonat, *nödvändigheten av subsidiaritetsprinciper*. Det vill säga sådant som principerna för Sveriges kommunala och regionala självstyren. Men nu blir det fråga om subsidiaritetsprinciper där staten inte alltid är utgångspunkten, utan där subsidiaritetsprinciperna kan vara till för att ge självstyret åt staterna själva. Men det kan också bli fråga om ett klart deklarerat förbud av självstyret.

Subsidiaritet är en politisk relation mellan ett överordnat och ett underordnat kollektiv. När subsidiaritet i ett visst avseende råder, så har det underordnade kollektivet i detta avseende – trots sin underordning – en politiskt accepterad självkontroll. Det överordnade kollektivet har då bara en allmänt stödjande funktion; det latinska ordet *subsidium* betyder stöd. Tar man sin utgångspunkt i det överordnade kollektivet, så är det fråga om en beslutsdecentralisering. Om det inte finns några allvarliga meningsmotsättningar mellan kollektiven ifråga, så innebär subsidiaritet bara att makten och kontrollen ska ges till det kollektiv som är mest lämpat att på ett effektivt sätt göra vad som behöver göras. Men om det underordnade kollektivet har någon slags – om än bara obestämd – kommunitär identitet, så finns det betydligt mer att säga.

De flesta stater har sitt territorium uppdelat i olika regioner till vilka en hel mängd olika beslutsprocesser är decentraliserade. Vad gäller Sverige idag, så kan man nog säga att uppdelningarna och decentraliseringarna – *med undantag för samebyarna* – mest bygger på pragmatiska icke-kommunitära överväganden. Men ser man på uppkomsten av federala stater, så är där kommunitära identiteter viktiga. I sådana situationer blir det naturligt att konstruera principer för subsidiaritet och icke-subsidiaritet, vilka reglerar förhållandet mellan de gamla staterna och den nya helfederala eller

halvfederala staten. Så gjorde USAs grundlagsfäder; och EU införde subsidiaritetsprinciper 1992, när Maastrichtfördraget undertecknades. Jag kan inte se annat än att försvarare av välfärdspolitik också måste börja tänka i subsidiaritetsbanor.

Som filosof kan jag tillägga att här finns praktiskt taget ingenting att hämta från dagens politiska filosofi. Undantaget som bekräftar regeln är Seyla Benhabib, som jag strax återkommer till. Först inom parentes ett – överhoppbart – stycke om varför den politiska filosofin inte brytt sig om att diskutera subsidiaritetsprinciper.

(Att nyliberaler och libertarianer å ena sidan, och identitetspolitiskt tänkande ideologer och kommunitarister å den andra, helt har förbisett subsidiaritetsproblematiken förvånar inte. De förra fokuserar enbart på relationerna mellan individer och staten, aldrig på kommunitära identiteter in emellan individ och stat. Och de senare har en så överdrivet organisk uppfattning av kollektiva identiteter, att allt tal om kommunitära identiteter som existerande inom en större kollektiv kommunitär identitet blir meningslöst. Inte heller socialliberalen John Rawls, som ofta räknas som 1900-talets störste politiske filosof, lyckas ens i sin bok om internationella relationer, *Folkens rätt*,¹⁴ sätta sökarljuset på problemet. Jag har tidigare nämnt amerikanen Alan Gewirths försvar av välfärdsstaten i boken *The Community of Rights*. Han är kritisk mot såväl de ovan nämnda två filosofiriktningarna som mot Rawls, men han ser ändå inte att det finns skäl att diskutera subsidiaritetsprinciper mellan över- och underordnade kommunitära gemenskaper. Lite märkligt, eftersom han levde i en stat med sådana principer. Jürgen Habermas är inte blind för subsidiaritetsprinciper. Men han anser uttryckligen att kommunitära subsidiaritetsprinciper inte behöver diskuteras i relation till EU, därför att han hoppas och tror att det går att förvandla EU till en slags övernationell stat som har en helt annan struktur än federala stater har.¹⁵)

Låt mig med en gång göra klart att jag inte tror att filosofer kan skaka fram bra subsidiaritetsprinciper ur sin abstrakta rockärm. Jag skulle vilja travestera Marx uttryck ”arbetarnas befrielse måste

¹⁴ *Folkens rätt* (Göteborg: Daidalos, 2001; på engelska 1999).

¹⁵ Om detta, se Habermas två bidrag till antologin *Demokrati eller kapitalism? Europa i kris* (Göteborg: Daidalos, 2015; på tyska 2013). Hans avfärdande av kommunitära subsidiaritetsprinciper finns på s. 164.

vara deras eget verk”, och säga att ”nationalstaternas avskaffande måste vara deras eget verk”. Men denna åsikt är fullt förenlig med min tro, att principiellt viktiga saker kring subsidiaritetsprinciper ändå kan komma fram om inte bara politiker, utan också politiska filosofer och allmänideologiskt intresserade personer börjar intressera sig för denna typ av principer. Nu till Benhabib; mer precist till hennes bok *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*.¹⁶

Hon är en av få som på det politisk-filosofiska planet uttryckligen försvarat och försökt konkretisera åsikten att ”mångkulturalistiska strävanden och liberaldemokratisk universalism [är] förenliga med varandra” (a.a., s. 41). Förenligheten förutsätter att både staten och de underordnade kommunitära kollektiven accepterar tre normativa villkor, vilka hon kallar *egalitär ömsesidighet*, *frivillig självtillskrivning* och *frihet att träda ut och att ansluta sig*. Jag citerar dem först i sin fulla längd, och relaterar dem sedan till begreppet om subsidiaritet, vilket Benhabib inte använder sig av. Så här ser villkoren ut:

1. Egalitär ömsesidighet. *Medlemmar av kulturella, religiösa, språkliga och andra minoriteter får inte, i kraft av ett sådant medlemskap, åtnjuta medborgerliga, politiska, ekonomiska och kulturella rättigheter i mindre grad än medlemmar av majoriteten.*

2. Frivillig självtillskrivning. *En individ får inte automatiskt hänföras till en kulturell, religiös eller språklig grupp alltefter var hon är född. En individs medlemskap i en grupp måste ge henne så breda förutsättningar som möjligt för självtillskrivning och självidentifiering. Det kommer att finnas många fall där en sådan självidentifikation kan ifrågasättas, men staten får inte utan vidare överlämna rätten att definiera och kontrollera medlemskapet till gruppen på individens bekostnad; det är önskvärt att individen vid något tillfälle under sitt vuxenliv tillfrågas om hon accepterar fortsatt medlemskap i sin ursprungsgrupp.*

¹⁶ *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder* (Göteborg: Daidalos, 2004; på engelska 2002).

3. Frihet att träda ut och att ansluta sig. *Individens frihet att lämna sin grupp måste vara obegränsad, även om utträdet kan vara förenat med förlust av vissa formella och informella privilegier. Men individens önskan om att förbli medlem av gruppen, även om hon gifter sig utanför den, får inte avvisas; man måste finna lämpliga arrangemang för äktenskap över gruppgränserna och barnen i sådana äktenskap.* (a.a., s. 41)

Vad gäller kravet i punkt nummer två, så kan noteras att den svenska *Sametingslagen* (1992:1433) lever upp till det. Att vara same definieras här på följande sätt (1 kap, 2§): "Med same avses i denna lag *den som anser sig vara same* och [uppfyller villkoren 1, 2, 3]" (kursiv tillagd). Men många i världen idag existerande religiösa samfälligheter accepterar varken sådan frivillig självtillskrivning eller den äktenskapsfrihet som görs till norm i den tredje punkten.

Benhabib ser dessa punkter som mänskliga rättigheter, vilka staten ska ge juridisk status och tvinga på de kommittära samfälligheterna ifråga. Och jag instämmer. Den första punkten ger subsidiaritet åt underordnade kommittära kollektiv, men punkterna två och tre upphäver den absoluta subsidiaritet som kanske de dominerande och ledande personerna inom de kommittära kollektiven ser som önskvärd.

I en stat som erkänner individuella mänskliga rättigheter kan omöjliga kommittära identiteter tillåtas ha den slutenhet som de kan ha i en stat som inte bryr sig om sådana rättigheter. En välfärdsstat kan *per definition* bara innehålla vad jag vill kalla *öppna* kommittära identiteter. Benhabib använder själv inte denna term, utan säger bara:

Huruvida kulturella grupper kan överleva som särskilda enheter under dessa villkor är en öppen fråga, men jag är övertygad om att dessa villkor är nödvändiga om den rättsliga pluralismen i liberaldemokratiska stater ska uppnå målen kulturell mångfald och demokratisk jämlikhet utan äventyra rättigheterna för kvinnor och barn i minoritetskulturer. (a.a., s. 41)

Alla välfärdsstater är liberaldemokratiska stater (men det omvända gäller inte), och en stat kan omöjliga vara liberaldemokratisk och samtidigt tillåta absolut identitetspolitik. Här står man

inför ett oundvikligt val. Men – och lika viktigt att se lika klart – välfärdsstater tillåter öppna komunitära identiteter (som våra svenska samebyar). Varje från början sluten komunitär identitet som öppnar sig och accepterar krav av Benhabibs typ måste en välfärdsstat tillåta. Med andra ord: det öppna samhället måste tillåta öppna komunitära identiteter.

Man behöver inte vara nyliberal för att tillskriva människor individuella mänskliga rättigheter, och man behöver inte tänka i strikt identitetspolitiska banor för att acceptera att människan är en social varelse med behov av komunitära identiteter. Mellan nyliberalism och sluten identitetspolitik – må den senare komma från höger- eller vänsterhåll, från sverigedemokrater eller vänsterpartier – finns åsikten att människor består av ett komplicerat samspel mellan individualistiska och gemenskapsorienterade strävanden. Och den åsikten stöds mer och mer av empirisk forskning.¹⁷ Såvitt jag kan förstå passar den bra ihop med både socialdemokratiskt och socialliberalt tänkande, men krockar med både nyliberalism och traditionell identitetspolitik.

Sverige har liksom andra nationer i sitt uppgående i EU både tilldelats och fråntagits subsidiaritet, dvs. självkontroll. Huruvida vi eller någon av de andra nationerna *tilldelats för lite självkontroll och fråntagits för mycket*, eller tvärtom *tilldelats för mycket självkontroll och fråntagits för lite* kan diskuteras. Vinterns EU-diskussioner kring Storbritannien, Polen och Ungern exemplifierar vad jag menar. Men dessa konkreta diskussioner ska jag inte ta upp här.

Här vill jag istället betona, att Sverige nu som mångkulturell nation också uttryckligen måste både tilldela och frånta nya komunitära kollektiv *inom landet* självkontroll. Hur exakt deras subsidiaritet bör se ut kräver naturligtvis överväganden från fall till fall. Subsidiaritet kan tilldelas såväl geografiska regioner (med eller utan komunitär identitet) som geografiskt utspridda komunitära samfälligheter.

¹⁷ Se t.ex. Frans de Waal, *Empatins tidsålder* (Stockholm: Karneval förlag, 2011; på engelska 2009).

Med Sverige, Norden, EU och FN mot en välfärdsplan

Sedan ett bra tag är det uppenbart att det i världen har uppstått ett väletablerat skikt av superrika, vilka genom sina mångnationellt utspridda bankkonton och äganden i praktiken frigjort sig från nationalstaterna, och som nästan säkert kommer att låta denna sin kosmopolitiska situation gå i arv till sina barn. De blir dessutom fler och fler, och rikare och rikare. Till råga på allt, så kan de med hjälp av spridningen av sina bankkonton ordna det så att de betalar mindre och mindre i skatt. De tidiga nationalstaternas frälse, adeln, fick sin skattebefrielse genom att som motprestation lova vara central del av statens militärmakt. Globaliseringens superrika frälse gör inte mer än vad nationskedjade skattebetalande entreprenörer, direktörer och mediestjärnor gör. Anser man att det fortfarande går att tala om inkomster som varande mer eller mindre förtjänade, så är det uppenbart att någonting i dagens globaliserade värld är helt ur led.¹⁸

Såvitt jag förstår, så finns det ingen annan väg för vare sig socialdemokratiskt eller socialliberalt välfärdstänkande än att delvis lämna nationalstaten bakom sig. Ta med sig grunddragen i sin politiska filosofi ut i den globaliserade världen, och där bekämpa övernationell nyliberalism. Kamp mot skatteparadis bör bara vara den plankan från vilket avstampet görs.

Som svensk medborgare säger jag så här. Välfärdstänkandet måste frigöra sig från sin koppling till Sverige som nationalstat. Hur det än går med EU, så måste Sverige försöka att som nation vara en välfärdsnation. Om EU förblir den halvfederala stat unionen nu är, bör Sverige försöka göra EU till en välfärdsunion,¹⁹ och om EU utvecklas till helfederal stat, så bör Sverige arbeta för att den blir en välfärdsstat. När detta skrivs är också bildandet av en nordisk förbundsstat under lite diskussion. Skapas en sådan, så anser jag att den bör göras till en nordisk välfärdsstat. Men oberoende av hur

¹⁸ Denna åsikt finns mer utvecklad i min skrift "Förtjänst och globalisering – fallet Zlatan" (www.tankeverksamhete.se, 2015); se också Per Molander, *Ojämlighetens anatomi* (Stockholm: Weyler, 2014), ss. 80–2.

¹⁹ Ett steg mot detta har redan tagits. SAP och LO vill införa ett s.k. socialt protokoll i EUs fördrag. Se t.ex. *För ett socialt Europa. Rapport från Socialdemokraternas och LOs arbetsgrupp för en strategi för införande av ett socialt protokoll i EUs fördrag* (2014).

Europa politiskt ser ut, så bör FN tillåtas att ibland göra ingripan-
den motiverade av internationella välfärdsöverväganden.

Jag är inte den ende som tänker i dessa banor, och en bra beteck-
ning på tänkesättet har redan skapats: *vertikal reformism*. Det görs
av Sverker Gustavsson och Ingemar Lindberg i deras bok *Markna-
dens makt och demokratins möjligheter*.²⁰ Med horisontell refor-
mism avser de en nationalstats försök att bädda in marknads-
mekanismen i ett regelverk som genererar välfärd åt alla; vertikal
reformism är att på överstatlig nivå försöka göra detsamma. Ut-
gångspunkten är den uppenbara sanningen att regionalisering och
globalisering har gjort den enbart horisontella reformismen rela-
tivt verkningslös. Det här århundradets välfärdstänkande tvingas
att på en och samma gång vara både horisontellt och vertikalt.

På mycket lång sikt måste målet vara att alla människor på jor-
den betraktas som världsmedborgare på en välfärdsplanet. På nå-
got annat sätt kan inte längre uppfattningen att *alla människor har
lika värde* konkretiseras. Låt därför eventuellt de gamla välfärds-
staterna gå under som stater, men låt absolut inte välfärdspoliti-
ken gå under. Uttryckt på annat sätt: *globalisera välfärdspolitiken!*
Men i lagom reformistisk takt. Allt annat löper stor risk att straffa
sig ordentligt.

²⁰ *Marknadens makt och demokratins möjligheter* (Stockholm: Premiss förlag, 2015).

Samtliga tidigare utgivna rapporter av Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg kan kostnadsfritt laddas ner i pdf-format från: www.tankeverksamheten.se

Sänd oss din epostadress till redaktion@tankeverksamheten.se så får du alla kommande rapporter gratis i din brevlåda.

”Globalisera välfärdspolitiken. Men i lagom reformistisk takt.” Det är slutsatsen i Ingvar Johansson filosofiska studie av välfärdspolitikens förutsättningar i dagens värld. På vägen mot slutsatsen görs nerslag hos Alan Gerwirth, Amartya Sen, Martha Nussbaum och Seyla Benhabib.

Ansvarig utgivare: Anders Nilsson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-52-4